

טיפול הקשרי (Contextual Therapy) – עקרונות ותיאור מקרה

עפרה שחם*

תנועת הטיפול המשפחתי - Family Therapy Movement, היא בת כ-40 שנה. בארץ היא פועלת כ-20 שנה. התנועה גדלה והתפתחה, והיתה לתחום מוכר ומוערך בחוג הפסיכותרפיה. הטיפול המשפחתי כולל כיום גישות שונות עם אוריינטציה טיפולית מגוונת ועשירה. גישה ותיקה, מוכרת ומוערכת ברחבי העולם, היא הגישה ההקשרית – Contextual Approach, אשר יסד ופיתח, איבן בוזורמני-נאז' – Ivan Boszormenyi-Nagy, גישה המוכרת ומיושמת פחות בארץ. כתלמידתו של נאז' ומוסמכת התכנית לטיפול זוגי ומשפחתי בפילדלפיה, עובדת המחברת עם משפחות, זוגות ויחידים מתוך האוריינטציה הטיפולית ה"הקשרית". גישה זו היא לדעת המחברת רבת עוצמה ויעילה בהתערבויות טיפוליות גם, ובעיקר, במשפחות רב-בעייתיות. במאמר זה יוצגו רעיונותיה המרכזיים של "גישה ההקשרית" ויישומם בתהליך הטיפולי במשפחה.

הטיפול ההקשרי מציע מודל ייחודי לעבודה טיפולית עם יחידים ומשפחות. הייחוד מתבטא בראש ובראשונה, בקשר בין המטפל למטופל: במחויבות למטופל ולכל בני משפחתו, גם לאלה שאינם משתתפים בתהליך הטיפולי. מחויבות זו היא מה שקרוי ה-Multidirected Partiality, או בתרגום חופשי - **צידוד רב כיווני**. זוהי מתודה מרכזית בגישה ההקשרית, המורכבת ממערכת עקרונות וקווים מנחים ונובעת ומסתמכת על **נאמנות**.

הגישה ההקשרית מתיחסת ל**נאמנות** כאל כח מוטיבציוני רב עוצמה, במערכות יחסים בתוך המשפחה, שאינו בר בחירה. ההנחה היא שקווי הנאמנות הסמויים במשפחה מורכבים מקרבת דם, דאגה לקיום החיים הביולוגיים ושימור השושלת המשפחתית. ההולדה והדאגה ההורית יוצרים מחד, נאמנות אצל הילדים ומאידך את הציפייה למסירות הילד להוריו. מכאן, שכאשר המטפל מציע למטופל התיחסות אמפטית מתאימה, תתכן אפשרות שיגרם עוול לבן משפחה אחר ואיום על נאמנותו. לדוגמה: מטפל שביטא אמפטיה ברורה ואיפשר "ללא הפרעה" ביטויי כעס חריף ובוטה של מטופלת כלפי אמה, הופתע לגלות מאוחר יותר שהמטופלת הודיעה על הפסקת הטיפול.

ציפיות לנאמנות עשויות לשחרר, אך עלולות גם לשעבד. כשההורים מסוגלים להציע הורות מספקת, ילדיהם חופשיים לבטא דאגה ואיכפתיות להוריהם, ומאוחר יותר לבני זוגם ולילדיהם. לעומת זאת, כשהורים, מסיבות שונות, אינם מספקים אווירה כזו, נוטים ילדיהם להגיב לחסך, בהגדלת הקשר הרגשי להוריהם. קשרי נאמנות מולדים אלו, מביאים

* עפרה שחם, M.F.T., היא מטפלת משפחתית וזוגית בפרקטיקה פרטית ומדריכת סטודנטים בבית-הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה.

את הילד להפנמת הכשלון ההורי (תיאוריית יחסי אובייקט: הפנמת האובייקט הרע - הלא מספק) ולתגובות רגשיות של בושה, אשמה ותרעומת.

עבותות רגשיים אלה מונעים מהילד (הבוגר) את החופש להשקיע, באופן מתאים, במערכת יחסים מחוץ למשפחה. לדוגמה: כשילד נתבע על-ידי הוריו (לא במודע, כמוכן) לפצות ולתקן עוול שנחווה בעברם, כמו, אובדן של הורה או התעללות מכל סוג שהוא, חווה הילד בעיקר את כעסו ותסכולו של ההורה ה"לא פנוי". הילד מתחיל "לתקן" את המצב, וכך עלולה להתפתח **פּרִנְטִיפִיקַצְיָה הִרְסָנִית** - **Destructive Parentification** של הילד. כלומר, עיוות סובייקטיבי של מערכת היחסים באופן שילד (או בן זוג) הופך להורה עבור אחד ההורים או שניהם. כשאנשים גדלים בתוך אווירה המאפשרת להם למלא את "חובות הנאמנות" בהתאם לשלב ההתפתחותי בו הם נמצאים, משמשות מערכות יחסים מהעבר כ**משאבי אמון** - **Trust resources**. לעומת זאת, כשאנשים משועבדים על-ידי מחויבויות בלתי אפשריות, מהווה העבר מקור לחוסר אמון.

סוגי נאמנות

נאמנות סמויה - **Invisible Loyalty** (מושג של נאזי), היא נאמנות בלתי נראית או בלתי ישירה כלפי ההורים, הנתפסת על-ידי אובייקט הנאמנות כאדישות, הימנעות, כעס, ניתוק ועוד. נאמנות סמויה בתוך מערכות היחסים הנוכחיות של האדם קיימת לעתים בעל כורחו: "אני כועס על הורי. היחסים בבית היו מבוססים על הצרכים האישיים שלהם, ללא התחשבות בצרכים שלי כילד וגם לא זה בצרכיו של זה. אני מעדיף על-כן היום כבוגר לשמור מרחק, ולבנות את חיי הרחק מהם". זהו מונולוג של בחור בן 31 שהגיע לטיפול בעקבות קשר זוגי ארוך, שהסתיים כפי שהסתיימו גם שני קשרים דומים בעברו: עזיבה בטריקת דלת של בת הזוג בטענה שקשה לה עם חוסר ההתחשבות שלו ואי אפשר לחיות אתו. לכאורה, מבטא המטופל רצון הכרתי להתרחק מאובייקט הנאמנות על מנת ליצור מערכות יחסים שונות משהכיר בבית הוריו, למעשה הוא אינו יכול שלא להיות נאמן למודל שהכיר שם. במילים אחרות, הוא נקלע למצב של "נאמנות סמויה".

נאמנות מפוצלת - **Split Loyalty**. סיטואציה בה מבטאים ההורים חוסר אמון בסיסי זה כלפי זה, וילדם יכול לבטא את נאמנותו להורה אחד רק במחיר של אי-נאמנות להורה השני. זהו מצב בעייתי לילד, שלרוב מוליד נאמנויות סמויות. דוגמאות לנאמנות מפוצלת אפשר למצוא אצל ילדים במשפחות עם גירושין.

בהסתמכו על תפיסת הנאמנות ובאמצעות "הצידוד הרב-כיווני" מרחיב המטפל ההקשרי את ההתייחסות האמפטיית והמחוייבות שלו כלפי כל אחד מבני המשפחה (נוכח ושאינו נוכח בטיפול), אשר עשוי/עלול להיות מושפע מן התהליך הטיפולי.

עיקרון נוסף באוריינטציה ההקשרית, הוא **המאמץ להגיע לשיווי משקל במאזן ה"קבלה-נתינה"** **balanced give & take**. ההנחה היא, שבני משפחה מושפעים בהכרח ממידת ההגינות שבמצבי קבלה-נתינה שלהם. הגינות זו אינה נתפשת כמצב מושלם של שוויון סטאטי, אלא כשאיפה הדדית להתחשבות בצרכיו/תביעותיו של הזולת, תוך דאגה

גם לצרכים האישיים. מדובר כאן במחויבות וזכאות **commitment & entitlement**, שאינן ניתנות להפרדה. עובדות החיים מצביעות על מחויבויות במערכות יחסים, שלא כולן בהכרח הרסניות. למעשה, הבנת המחויבויות והמאמץ והרצון למלא אותן, מהווים מרכיבים חשובים ביותר במערכת יחסים מספקת ובריא.

לא ניתן לחלוק על זכותו המולדת של התינוק לטיפול. הזכאות המולדת הזו מבוססת על-ונובעת מפגיעותו ומהיותו יצור חי. התינוק גם זכאי לקבל שם ולהשתייך לקהילה. כדי להתפתח לאדם בריא, מגיע לו לקבל תשומת לב, רגש והכרה. זכותו המלאה **לקבל**, אך, יחד עם זאת ובאותה מידת חשיבות, גם **לתת** באופן הוגן.

נושא הנתניה של הילד הצעיר ראוי לביאור נוסף: זכאותו לקבל ברורה ואולי מובנת מאליה, נוכח מצבו חסר האונים בהיוולדו. אבל הצורך של הילד לתת לא תמיד ברור ומובן ולכן אנו מוצאים את שני הקצוות: דרישות יתר אמוציונליות ו/או פונקציונליות מהילד הצעיר (הזמנה לנתניה מוגברת כמו ב- destructive parentification) מחד, וחוסר תביעה וציפיה לנתניה כלשהי (כמו ב-infantilization), מאידך. ההזמנה לנתניה מותאמת של הילד, פותחת בפני הילד הצעיר את האופציה לקיום ושימור שיווי המשקל של "נתניה-קבלה". נתניה וקבלה נמצאו כקריטריון החשוב ביותר במערכות יחסים יציבות. התנסות הילד בנתניה מובילה אותו ל"זכאות בונה" - **constructive entitlement**, שהיא עבורו: חופש, ביטחון ומשמעות בחיים.

הנתניה המותאמת תוביל לזכאות בונה כאשר תוכר (acknowledged) על-ידי המקבל או המקבלים. ההכרה בתרומתו של בן המשפחה ובזכות הנתניה שלו. בתהליך הטיפולי, מעודד המטפל ההקשרי ביטויי הכרה-הערכה הוגנים בין בני המשפחה, במטרה להגיע להגינות במערכת היחסים.

אי-ההכרה בתרומתו של האחר מעוררת מרירות ותרעומת והגדלת הסיכון שהזולת לא יכיר אף הוא בתורו בתרומתם של אחרים. זהו גרעין הדינמיקה שבמערכות יחסים תקועות, מנותקות, מאשימות ונטולות אמון. מטפלים מודעים וחווים את ה"חרשות" - חוסר היכולת לשמוע את האחר - שמאפיינת סוג זה של מערכות יחסים. ולהיפך: הנכונות להתייחס ולהכיר בתרומת הזולת, ומכאן בזכאותו, מכילה מרכיב קריטי של מפגש מחדש בין בני המשפחה, שמתחברים זה אל זה במטרה להגיע לשיווי משקל של ההגינות במערכת היחסים.

תיאור מקרה

בתיאור המקרה שלהלן, שונו השמות ופרטים מזהים אחרים. התיאור מתמקד בנושאים הרלוונטיים להדגמת הטיפול ההקשרי, ואינו מתיימר לתת תמונה מפורטת של הטיפול המלא.

הפונה ומשפחתה

רוני בת 17 - תלמידת כיתה י"א. המשפחה הגרעינית כוללת את אלי, האב בן 40 - קצין בשרות בתי הסוהר, גלית בת 14 - האחות הצעירה, ואמירה, האם החורגת, בת 31 - מזכירה במשרד גדול. רות, האם הביולוגית, ואלי, נפרדו לאחר 4 שנות נישואין. לא נשמר כל קשר בין רות ומשפחתה לבין אלי והבנות. אלי ואמירה נשואים 13 שנה, ואין להם ילדים משותפים.

הבעיה

הופנתה לטיפול פסיכיאטרי אמבולטורי על-ידי אביה בשל בריחותיה מהבית, ירידה חדה בהישגיה בבית-הספר ובשל דכאונה. משנכשלו נסיונות הטיפול האמבולטורי, ומצבה של רוני החמיר, הומלץ על אשפוז. זהו האשפוז הפסיכיאטרי הראשון של רוני. להלן הסיבות לקשיים כפי שנרשמו מפי האב - אלי, ובתו - רוני:

אלי: רוני מתרועעת עם חבורה שלילית, ששותה אלכוהול ומעשנת, היא שוכבת עם כל מי שבא. הציונים שלה בבית הספר ירדו מ-80, 90 ל-50, 60. אני אוהב את בתי, אני לא יכול לראות כיצד היא הולכת בעקבות אמה הביולוגית, אעשה הכל למנוע זאת. לא אניח לרוני להביא אותנו להתמודדות עם האשפה של לפני 14 שנה. לא אסכן את בטחון משפחתי. רוני היא שקרנית, איני יכול להאמין למילה שהיא אומרת.

רוני: אבא שלי מאשים אותי וחושב שאני שוכבת עם כל אחד, הוא קרא לי זונה כשהייתי בת 12, ובתולה. אני חייבת לשקר כי אני מפחדת ממנו. הוא עושה עניין גדול מכל דבר שאני אומרת או עושה.

היסטוריה רלוונטית וקונטקסט משפחתי

הקונפליקט בין רוני לאביה, על רקע ההתנהגות החברתית של רוני, החל שנים אחדות קודם לאשפוז. אלי לא היה מרוצה מחבריה של רוני, והתערב בדרכים שונות: שיחות ועונשים. המצב החמיר כאשר אלי מצא, שרוני משקרת לו באשר למקום הימצאה ולאנשים אתם היא מתראה. רוני במרבית הפעמים נענשה ואולצה להישאר בבית. בנקודה זו החלו הבריחות. רוני ברחה מהבית ארבע פעמים ונמצאה על-ידי המשטרה כעבור יום או יומיים. פרט לבריחותיה, לא היו לרוני בעיות אחרות עם המשטרה או החוק.

אלי הוא השלישי בין ארבעה אחים במשפחתו. יש לו שתי אחיות מבוגרות יותר ואח צעיר יותר. נשמר קשר קרוב בין ארבעת האחים לבין הוריהם. אלי מתאר את אמו כאדם רך ואוהב, ואת אביו כנוקשה. אלי יכול להתיחס ולהזדהות עם השלב המרדני בו נמצאת רוני. אלי: "יאני הייתי מרדן, ועשיתי הרבה דברים שליליים רק כדי להתקבל על-ידי החבורה."

רות (כל האינפורמציה אודותיה נתקבלה על-ידי אלי), היא השלישית בין ששה אחים במשפחת המוצא שלה. משפחתה היתה, כנראה, מעורבת בפלילים והאב בילה בכלא זמן מה. לאב היו יחסים אינצסטואוזים עם בתו רות. יחסים אלו נמשכו ככל הנראה גם לאחר נישואיה לאלי ולידת הבנות. יחסים אלו, לצד רומנים שהיו לרות עם גברים נוספים, מלאו

תפקיד חשוב בפרידת הזוג ובגירושו מאוחר יותר. כשנתברר גילוי העריות בין רות לאביה, ניסה אלי "להציל" את אשתו מאביה על-ידי מעבר לעיר אחרת, צעד שכמעט עלה לאלי בחייו (חמו ניסה פעמיים להתנקש בחייו). למעשה, מאז, מרגיש אלי צורך להתחבא ולטשטש את מקום מגוריו.

אלי חש נבגד על-ידי אשתו, יותר מכל, כאשר צידדה באביה נגדו והגנה עליו, גם במחיר הכבד של קשר עם בנותיה. עם הפרידה מאלי, עזבה רות את הבית יחד עם הבנות. לאחר תקופה קצרה, השאירה את רוני וגלית אצל אחיו הצעיר של אלי, במטרה שיגיעו חזרה הביתה אל אביהן, ולא ראתה אותן מאז.

אלי כועס מאוד על משפחתה של רות וקורא להם "אשפה". הוא איננו יכול לחיות עם הרעיון, שבנותיו ינסו אולי ליצור קשר עם מישהו מה"אשפה" הזאת. התכונה החיובית היחידה שמוכן אלי לפרגן לאשתו לשעבר - המראה שלה, כמו שאלי מציין: "אני לא הייתי הנער הפופולרי בשכונה, והיא היתה יפהפיה, כך שהיה קשה לי לראות מה שראו כולם - שהיא שוכבת עם כולם - עד שזה נעשה מאוחר מדי".

אמירה, האם החורגת, היא הצעירה בין שלוש אחיות במשפחתה. הוריה התגרשו כשהיתה בת שנתיים, והקשר עם האב היה רופף. מערכת היחסים של אמירה ואמה התבססה יותר על דאגתה של אמירה לאמה, מאשר להיפך, כבר מגיל צעיר. אמירה היתה בת 18 כשנישאה לאלי והפכה לאם בנותיו.

התפתחותה של רוני בגיל הרך מדווחת כתקינה. עם זאת, צוינו בעיות פרידה מההורים בשנים הראשונות של בית הספר. רוני למדה שנתיים בכיתה א'. בשנים האלו סבלה רוני מסיוטי לילה, ואלי העלה סברה להתעללות או ניצול מיני בילדותה המוקדמת, כשרוני שהתה אצל אמה. עד לכתה ח' היתה רוני תלמידה טובה. בשנתיים האחרונות חשה רוני, שאינה מתקבלת על-ידי "התלמידים הטובים" בבית-הספר, והיה לה נוח וקל יותר להתקבל ולהשתייך לקבוצה ה"פחות טובה".

מחוץ לפגישות, ביטאה רוני סקרנות עצומה לגבי משפחת המוצא של אמה. היא רצתה במיוחד לדעת יותר על אמה, בשל ההשוואות ביניהן, שעשה האב - תמיד בקונוטציה שלילית. בתקופת האשפוז יצרה רוני, ביוזמתה, קשר עם ההורים של רות (סבא וסבתא של רוני), בהשתמשה בכתובת שאלי זרק לעברה באחת מהתפרצויות הכעס שלו. המען לתשובה היה בית החולים. בתשובתם למכתבה, סיפרו הסבים לרוני, שהקשר עם רות ניתק לפני כ-4 שנים, והיא עברה לעיר מרוחקת. רוני חשה, שאין אף אחד במשפחתה, שתוכל לשתפו במידע זה. בשל כך, החליטה רוני לא ליזום יותר קשר עם משפחת אמה. בשלב הרבה יותר מאוחר בטיפול, קיבל אלי שיחת טלפון מאשתו לשעבר, שהידיעה על אשפוזה של רוני הגיעה אליה, ובה הביעה האם התעניינות ודאגה. אלי נשאר קר ומסויג, אך אמירה סיפרה לרות מה קורה עם רוני. מהקשר הזה התברר שרות חיה לבד, בעיר מרוחקת, ושהיא לקתה בליבה ואינה בריאה.

גלית, האחות הצעירה של רוני, מוצגת כילדה ש"אין אתה בעיות": היא תלמידה טובה, יש לה "חברים נכונים" וקל להסתדר אתה. גלית שקטה מאוד בפגישות, חיוורת ורזה מאוד. כשמישהו, בבית-הספר או בשכונה היה מתנכל לגלית, רוני באה תמיד לעזרתה, אפילו במחיר מאבקים פיזיים אם היה צורך. גלית מתגעגעת לאחותה המאושפזת.

מהלך הטיפול

13 הפגישות עם המשפחה התקיימו ביחידה הפסיכיאטרית ובמרפאת המעקב, בהשתתפות אלי, אמירה, רוני וגלית. המשפחה לא איחרה לפגישות ולא החסירה אף פגישה אחת, לרוב אף הקדימה להגיע.

בפגישות הראשונות היתה תנודה חדה בביטוי הרגשות של ההורים (יותר של האב): מצד אחד היה כאב וכעס גדול, ומצד שני - אשמה. רגשות אלה קבעו את האווירה בפגישות הראשונות: כשבוטאו הכעס והכאב, היו האנרגיה, היכולת והמוכנות להשקיע בטיפול, מועטות ביותר. כשבוטאה תחושת האשמה, בלט גם חוסר התקווה, היאוש. תנודות אלו השפיעו בעיקר על הנכונות של אלי להיות בקשר עם עברו ולבדוק סוגיות במערכות היחסים, בעלות קשר ורלוונטיות למערכות היחסים בהווה.

לאחר כשלוש פגישות, משנתברר לאלי, שחבר לשעבר של רוני נשפט ועלול להישלח למאסר בכלא שבו הוא משרת, היתה בפגישה התפרצות כעס גדולה של אלי כלפי רוני. בין היתר טען אלי, שרוני לא תוכל לחזור ולחיות בבית, כי היא מסכנת את המשפחה. אחרי פגישה זו, כתבה רוני מכתב להוריה, בו היא מבקשת את סליחתם ואומרת, שלפני כן מעולם לא הבינה עד כמה פגעה בהם. הפגישה שבאה לאחר מכן סימנה את התחלת התקווה של הטיפול ושל המשפחה.

רוני עברה בבית-החולים מבדקים, שהצביעו על אינסטינקט לא בשל להגנה עצמית ועל שיפוט חברתי ובין אישי לא מפותח. ממצאים אלו עזרו להורים להבין את הבעייתיות של רוני בהקשר רחב יותר ולא רק במובן המניפולטיבי שלה.

ההבנה והאחריות, שלקחה רוני על התנהגותה כגורם מאיים על בטחון משפחתה, לצד הממצאים מהמבדקים, ובנוסף למסגרת ההתייחסות הטיפולית שהצעתי למשפחה (שתפורט בהמשך) - כל אלה הפכו את מסגרת הטיפול למקום בטוח ואמין יותר. כך התאפשר דיון הוגן גם במקומה הבעייתי של רות במשפחה.

מסגרת ההתייחסות הטיפולית שהצעתי למשפחה, נשענה על הציוד הרב-כיווני כשיטה, ועל חשיפת המשאבים הקיימים במערכת המשפחתית כאוריינטציה טיפולית. בכך, איפשרה מסגרת התייחסות זו לבני המשפחה, לזהות ברגשות הסוערים את האיכפתיות הבסיסית בתוך מערכת היחסים, ולהתרכז פחות בניתוח ההרסנות או חוסר התיפקוד שבמערכת. בכח הציוד הרב-כיווני (אשר נובע ומסתמך על הנאמנות במשפחה ככח מוטיבציוני רב-עוצמה), אפשר היה להציע התייחסות הוגנת לרות, האם הביולוגית של הבנות, שמעולם לא נכחה - פיזית - בפגישות, ולחשיבות האלמנטרית של מקומה בחיי בנותיה.

סוגיות נאמנות

ביחידה, קיבלה רוני את האבחנה: Major Depression, וכן - סיכון גובה להתפתחות Addictive Disorder. מבחינה מערכתית, מבטאת רוני את הבלבול במשפחתה. כשגמנע ממנה כל גילוי או ביטוי לנאמנות ישירה לאמה הביולוגית, היא נלכדת, למעשה, בנאמנות סמויה.

רוני איבדה קשר עם אמה הביולוגית לפני שמלאו לה ארבע שנים. הצורך והעניין הטבעיים של רוני לקבל מידע על אמה, לקבל תמונה על "איזה אדם היא", נחוו כסיכון מערכת היחסים עם אביה, ולכן היה כאן מצב של split loyalty (כשנאמנות להורה אחד נתפשת כאיום על הנאמנות להורה השני). תחת כח ה-invisible loyalty, הנאמנות הסמויה, הפכה רוני נאמנה לאם, שנתנה לה חיים וטיפלה בה בשנות חייה הראשונות, בהשתמשה שלא במודע ברמזים מאביה לגבי רות. רמזים אלו היו רוויים תמיד, בהקשרים ובסטריאוטיפים שליליים, מכאן ההתנהגות הסימפטומטית של רוני.

אלי לא טופל בעבר בעיבוד מערכת היחסים הטראומטית שחוה עם אשתו לשעבר ומשפחתה. מערכות טראומטיות לא מעובדות אלו, מנעו ממנו את האפשרות להיענות לצורך הטבעי של בתו ולספק לה תמונה אנושית מוחשית של אמה. הוא עדיין עסוק וטרוד בכעסו ובכאבו שלו בקשר ל"אשה הזו" או ה"אשפה הזו", מכדי שיוכל להתפנות ולאפשר לבנותיו, לשם התפתחותן התקינה, לבנות דמות אנושית של אמן במקומה של "המפלצת". בתו חשה בקשייו בהגבה ב"הטמנה" של הצורך הטבעי שלה.

צורך זה, לצבוע את רות בצבעים אנושיים, היה בסיסי וברור אבל נתקל בפגישות הראשונות בהתנגדותו העזה של אלי. בהמשך הפגישות ובמסגרת הצידוד הרב-כיווני - Multidirected partiality - שהצעתי בעיתוי המתאים, יכול היה אלי לראות בפעולה שנקטה רות, להשאיר את הילדות ברשותו, לא רק חוסר ברירה, אלא, מעשה אחראי של אם האומרת, בעצם: "אני יודעת וסומכת עליך, שאתה תהיה הורה יותר טוב ממני לבנותי". בשלב הזה יכול היה אלי להיזכר כי רות בעצם אהבה את הבנות, השתדלה להניקן ועוד פרטים חיוביים בהיסטוריה העצובה שלהם. לאט לאט, ומבלי להפחית מאי הצדק שחוה אלי, אפשר היה לראות את רות באור האמיתי, שהוא טרגי יותר מאשר רע. כשבטאה רוני את דאגתה לאמה ולא נדחתה על-ידי אביה, נסללה הדרך לביטוי ישיר של נאמנותה. כוחה של הנאמנות הסמויה נחלש ואתה ההתנהגות הסימפטומטית של רוני.

לנאמנות המפוצלת של רוני היה מישור נוסף פרט לנאמנותה המפוצלת להוריה: רוני היתה בת ארבע שנים כשנכנסה אמירה לחייה והיתה לה לאם. אמירה טיפלה ברוני וגלית במסירות מקסימלית (ככל הנראה יותר משחוותה היא בעצמה). הזכות להנות ממסירותה ואהבתה של אמירה, היה עבור רוני, ביטוי לחוסר נאמנות לאמה הביולוגית, אשר טיפלה בה עד גיל ארבע. כך הפכו היחסים בין אמירה לרוני קונפליקטואליים, על אף ההשקעה האיכפתית של אמירה לאורך השנים.

על עוצמתה של הנאמנות להורה, ניתן ללמוד במקרה זה גם מהתנהגותה של רות, ש"בחרה" בנאמנותה לאביה והגנה עליו במחיר נישואיה ורגשותיה האמהיים.

אמירה ואלי נשואים 13 שנה ואין להם ילדים משותפים. כשנשאלו על כך, היתה התגובה: "אף פעם זה לא היה הזמן הנכון לכך, עד כה". מתחת לכך חשתי כמטפלת, את העדר הפנאי והאנרגיה הנפשית להשקעה בנישואיהם. הטיפול בסוגיות הקשורות לזוג, התאפשר רק לאחר השלב הראשון, בו קיבלו הסימפטומים של רוני התייחסות מתאימה. העיסוק בזוג, כמו העיסוק בגלית, הפחית את מידת המרכזיות (או ה-scapegoating) של רוני, בכך התפנתה אנרגיה אצל רוני לעבוד על עצמה במסגרת האשפוז וניכר שיפור ברור במצבה.

גלית הוצגה כילדה נוחה וטובה. עם זאת בלטו בפגישות המשפחתיות, הופעתה החיוורת והרזה לצד שתיקתה וניתוקה (לכאורה) מהנעשה בפגישות. מבחינה מערכתית-הקשרית נראתה לי גלית כבעלת סיכון גבוה לאנורקסיה, שתעצור את תהליך הפיכתה לאשה. גלית בת 14, חווה את הקרב בין שני אנשים קרובים לה: אביה ואחותה, ועלולה – בשל הקונטקסט המיוחד של המריבות – לפרש את התבגרותה המינית כאיום על אביה. לכן, כדי לא לאבד את אביה היא עלולה לעצור את גדילתה באמצעות אנורקסיה.

כשהצבעתי על הניתוק של גלית, ביטאו אמירה ואלי את דאגתם. כאן עלה לראשונה על-ידי גלית נושא הגעגועים שלה לאחותה המאושפזת. געגועים אלו היוו הכרה - acknowledgment - ראשונית באלמנט חיובי, תורם, של רוני במשפחה. הכרה זו הניחה את אבן היסוד לבניית הזכאות - entitlement של רוני.

סיכום

במעקב שקיימתי עם המשפחה לאחר סיום התהליך הטיפולי, הסתמן שיפור ברור באינטראקציות הבין-אישיות בתוך המשפחה, וכן חלו ההתפתחויות הבאות: רוני השתחררה מהמחלקה, בית-הספר בנה תכנית בה שולבה רוני בחלק מבחינות הבגרות עם אפשרות להשלים את השאר מאוחר יותר. היא הצטרפה לפעילות קהילתית של נוער במקום מגוריה, והיתה עסוקה בכך אחרי שעות הלימודים בבית-הספר. גלית הצטרפה אף היא לפעילות קהילתית: במסגרת שירה בחבורת זמר, ניתנה לגלית הזדמנות לטפח יכולת קולית נדירה שירשה ככל הנראה מרות – האם הביולוגית. לאמירה ואלי נולדה תינוקת חדשה, כשנה וחצי לאחר האשפוז של רוני.

במקרה זה קל היה יותר להתמקד בפתולוגיה או בדיספונקציה המשפחתית. ובכל זאת, במסגרת האוריינטציה לחשיפת המשאבים של הגישה ההקשרית, עלה אתגר אמיתי בחשיפת שרידי האמון וההגינות בתוך המשפחה, ובשימוש בהם כמשענת לעבודה התרפויטית. אתגר זה התקבל וזכה לשיתוף פעולה מצד המשפחה.

מקורות

- Boszormenyi-Nagy, I. (1965). A theory of relationships: Experience and transaction. In I. Boszormenyi-Nagy & J. Framo (Eds.), *Intensive family therapy* (pp. 33-87). New York: Harper & Row.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Spark, G. (1973). *Invisible loyalties: Reciprocity in intergenerational family therapy*. New York: Brunner/Mazel.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B. (1986). *Between give and take. A clinical guide to Contextual Therapy*. New York: Brunner/Mazel.